

Zien wat je graag wilt geloven

NRC Handelsblad 6-3-2-2020

Uit een onlangs gehouden enquête zou blijken dat zo'n zestig procent van de Nederlanders in wonderen gelooft. Kan niet anders of daar zitten redelijk verstandige mensen bij. Toch zijn we geneigd om te denken dat het met naïef en verstandig net zo is als met dronken en nuchter: je bent het een óf het ander. Maar neem nu eens schrijver en arts Sir Arthur Conan Doyle, de geestelijk vader van Sherlock Holmes, die zegepraal van rationale denkkraft. Conan Doyle geloofde ten diepste in het bestaan van elfjes en geesten.

Ooit was ik in de bibliotheek van Portsmouth, de stad waar Conan Doyle enige tijd praktijk hield. De bibliotheek beheert een collectie foto's die Conan Doyle verzamelde en waarop spirituele energie te zien zou zijn. Onder het toeziend oog van een bibliothecaris mocht ik er in grasduinen. Het was een raar zootje: portretten van mannen en vrouwen in trance uit wier monden, neusgaten en oren witte slierten kwamen. Je moet je behoorlijk goed kunnen afschermen van je gezond verstand om daarin fluïde geesten te herkennen. Opmerkelijk toch dat een slimme dokter zoals Conan Doyle daartoe in staat was. Rationeel in zijn creatie van Sherlock Holmes. Volstrekt irrationeel in zijn naïeve acceptatie van geesten. Terwijl ik meewarig mijn hoofd schudde over die vreemde co-existentie, maakte de bibliothecaris een rake opmerking. Kijk, zei hij, u kunt daar nu wel schamper over doen, maar dat geloof in geesten diende destijds een doel. Het waren de jaren na de Eerste Wereldoorlog en duizenden gezinnen ging gebukt onder het

pijnlijk gemis van een gesneuvelde zoon of vader. Voor hen waren deze foto's het tastbare bewijs dat de doden voortleefden in een spirituele dimensie. Conan Doyle zal de troost die de foto's boden ook hebben gevoeld en dat zal hem hebben aangemoedigd in zijn goedgelovigheid. Net als die rouwende familieleden zag hij wat hij graag wilde geloven.

Nog zo'n voorbeeld: de heiligverklaarde Pater Pio. Deze Italiaanse Kapucijn, overleden in 1968, vertoonde religieuze stigmata: handpalmen die op gezette tijden spontaan gingen bloeden. Het wonder zou verwijzen naar de wonden van Christus toen hij aan het kruis werd genageld en ze duiden, aldus de gelovigen, op de presentie van God in onze wereld. In Italië is de verering van Pater Pio tot op de dag van vandaag springlevend en wijdverbreid, ook onder vooraanstaande medici en universitair docenten. Nu zal in wonderen geloven best troostrijk zijn, maar hoe kun je je kritische zin daarvoor opzijzetten?

De beste verklaring die ik ooit tegenkwam, gaat ongeveer als volgt. Mensen kunnen met hun rationaliteit excelleren in één afgebakend domein. Het succes dat ze daarmee boeken, kan tot intellectuele roekeloosheid leiden zodra ze een ander domein betreden. Zoals die ene Nobelprijswinnaar die zijn roem vestigde met briljant werk over supergeleiding, maar die later toch ook ging avonturieren in de telepathie. Of dan die andere Nobelprijswinnaar, de ontdekker van de transistor, die verderop in zijn carrière luid verkondigde dat verschillen in intelligentie tussen volkeren een kwestie van genetica

zijn (waar hebben we dat toch laatst nog een keer gehoord?).

De irrationaliteit van slimme mensen geldt verassend vaak de psychologie. Want iedereen heeft daar op zijn manier wel ervaring mee. Dat maakt het makkelijk om je op dat terrein deskundig te voelen en meningen te debiteren over wonderlijke fenomenen. Het neemt nogal eens de vorm aan van bijgelovigheid die stekeblind is voor geraffineerd bedrog. Conan Doyle, zo weten we, werd bij de neus genomen door twee meisjes die hem ervan overtuigden dat ze in het bos elfjes hadden gefotografeerd. De meisjes maakten op hem een goudeerlijke indruk en hun elfenfoto's waren toch zo helder. Dus Conan Doyle schreef er een boekje over: *De Elfen komen* (de omslag van mijn Nederlands exemplaar zegt: 'met echte foto's van echte elfen'). Pas veel later gaven de meisje toe dat hun foto's trucages waren. Pater Pio bestelde bij de plaatselijke apotheker carbolzuur, waarmee je bij je zelf huidwonden kunt maken. De Italiaanse historicus die het ontdekte, kreeg thuis vervelende post bezorgd van gelovige Italianen. Twijfelen aan de stigmata van Pater Pio wordt niet op prijs gesteld.

Ach, ze hadden Rudolf Virchow erop moeten naslaan. De Duitse arts en patholoog hield in 1874 een indrukwekkende toespraak tot zijn vakgenoten getiteld *Über Wunder*. Daarin gaat het om de herkomst van religieuze stigmata. Bedrog of wonder? vraagt Virchow zich af. En dan houdt hij zijn gehoor voor dat hij jarenlang in een gevangenis heeft gewerkt en daar het hele spectrum van enscenering, simulatie en trucage voorbij zag komen. Een goede

leerschool. Dan geloof je niet meer zo veel. 'Wonderen', zo sluit hij af, 'zijn geen openbaring van de waarheid, maar de verdonkeremaning ervan.'